

Posudek disertační práce Alexandra Matouška:

Vnitřek lesa a lesní charaktery
(Krajinomalba Julia Edvarda Mařáka)

Julius Mařák byl klíčovou osobností vývoje české krajinomalby na konci devatenáctého století zejména díky svému intenzivnímu pedagogickému působení na speciální krajinářské škole pražské Akademie výtvarného umění, na níž byl povolán v roce 1887. Dějiny této "Mařákovy školy" jsou úhelným kamenem vývoje malířského žánru, který měl mimořádný význam pro samotný začátek českého směřování k modernímu výtvarnému projevu.

Je zároveň pravda, že pod úhlem tohoto globálního pohledu, který přiznával Mařákovi určité zásluhy, se ale nicméně ztrácel smysl pro pochopení vlastní Mařákovy umělecké individuality a jeho specifického pojetí umění krajinomalby.

Myslím, že hlavním přínosem Matouškovy disertace je právě snaha ozřejmit tyto otázky a odpovědět na ně rozbořen vycházejícím jak z citlivého pozorování samotných Mařákových obrazů, tak z kontextualizace jeho postupů a názorů s dobovým myšlením, zejména literárním.

Matouškovi jsou Mařákovy obrazy, jejich náměty, motivy a technika, především projevem určité mentality, kterou považuje za velmi příznačnou pro situaci umělecky a esteticky citícího člověka devatenáctého století. Jako jakousi strukturální mřížku pro její situování používá hlavně řadu významných literárních projevů, sahajících od Schillerových Listů o estetické výchově, přes Chateaubriandova René, Baudelairovy Malé básně v próze, Rukopis královédvorský a zelenohorský, Adalberta Stiftera povídku Nachkommen-schaften a Balzacovo Neznámé arcidílo až k Hugo Salusovi a jeho Novellen des Lyrikers. Uvedením tohoto časově značně rozsáhlého souboru získal Matoušek příklady, které ozřejmují změny mentálního naladění umělce devatenáctého věku zejména ve vztahu k přírodě, v rozsahu od úporného mimetismu až po pochopení přírody jako světového celku, osvojeného estetickým smyslovým potencionálem člověka.

V tomto souboru literárních srovnání má po právu vyhrazen samostatnou kapitolu Deník Henriho Fréderica Amiela, z jehož francouzskými dekadenty publikovaných fragmentů pocházela slavná dobová fráze o krajině jako stavu duše. Matouškova kapitola je, tuším, prvním samostatnějším českým pojednáním tohoto důležitého textu a je to velmi citlivá interpretace, soustřeďující se na důležitější člen Amielova přirovnání, tedy na psychiku vnímatele.

Touto cestou se dostává do Matouškovy disertace pojem "nálada", tvořící vlastní vazbu mezi Mařákem a jeho školou. Matoušek k jeho výkladu využívá vzpomínky, které napsali Mařákovi žáci F. Kavan a s větším časovým odstupem A. Kalvoda a také dobovou stať Aloise Riegla, kterou však správně chápe v její specifčnosti, spočívající v jejích světonázorových nárocích, přesahujících dimenzi senzuačního vciťování. Tady snad mohl jít Matoušek ještě dále, až k filozofickému výkladu nálady nebo naladění (M. Heidegger), který by mu poskytl pochopení nálady jako lidského existencionálu.

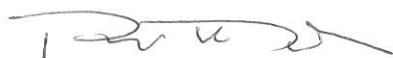
Velký rozsah uvedených literárních srovnání a další exkurzy podniknuté Matouškem (kupříkladu hned první kapitola zasvěcená problematice interiéru jakožto měšťanského symbolu soukromí, intimity a osamocení) mohou vzbuzovat dojem, že Mařákovo dílo je těmito zájmy poněkud upozaděno, že složí jen jako jejich ilustrace. Ale i když je autor velmi úsporný (kupříkladu v rozsahu pojednání o lesních charakterech, avizovaných v titulu práce), je ve skutečnosti jeho obeznámenost s Mařákovým dílem výborná a svědčí o velmi pozorném studiu jeho malířského projevu. Takovými až se znaleckou akribií psanými kapitolami jsou Světelná jímka a Průhled k nebi. V první z nich Matoušek probírá také otázku námětu u Mařáka, naráží na zajímavou okolnost, že některé jeho obrazy mohly mít i aktuální obsahovou dimenzi (Kongres pod jilmy, Čapí sněm), ale všímá si, že pro Mařáka se stalo "téměř pravidlem umístování lidských postav mimo světelný rozliv", který jinak jako centrum jeho obrazům dominuje. Podobně pohled do nebe, motiv chápaný Matouškem jako názorné překonávání jednoho z nejzákladnějších rozhraní našeho světa, hranice mezi nebem a zemí, je autentickým projevem Mařákova kultu nikoli jen přírody samé, ale jeho umění, chápaného jako schopnost pojmut přírodu a její světelné a náladové děje jako rezervoár lidského metafyzického pocitu.

Matoušek díky těmto postřehům viděným v obsahových a filosofických souvislostech, dokázal dát doposud značně vágnímu pojmu Mařákova novoromantismu konkrétní a důležitý obsah, umožňující vidět jak jeho jedinečnou historickou pozici v duchovním a uměleckém proudění devatenáctého století, tak vyznačit jeho kontakt s názorem jeho žáků (zejména Kavana a Kalvody), i když je třeba říci, že tato poslední věc, týkající se také rozdílu mezi Mařákem a mladými krajináři, by ještě vyžadovala další pozornosti k jejich inovacím a také k recentní odborné literatuře, zabývající se těmito záležitostmi. Matoušek však udělal hodně práce i v tom směru, když velmi citlivě rekonstruoval pracovní postup Mařáka, jeho vztah k plenéru, k pojetí vztahu studie a dokončeného díla a podobně.

Matouškova disertační práce nabízí prostřednictvím charakteristiky Mařákova krajinářského díla řadu úvah, týkající se nejenom tohoto významného umělce, ale mnohem obecnějších charakteristik umění a uměleckého myšlení devatenáctého století. Přispívá k podrobnějšímu a přesnějšímu rozlišování jeho mentalit, zejména těch romantické provenience. Je inspirativní i pro potřebnou snahu odlišit od této linie vládnoucí moderní mentalitu. Zde nabízí prostor k diskusi (kupříkladu o tom co byl "pohled" v devatenáctém a ve dvacátém století). Vedle odborné je mimořádná její literární kvalita, což je hodnota se kterou se v dnešních disertačních pracích bohužel málo setkáváme.

Celkově lze Matouškovu práci plně doporučit k obhajobě.

Praha, 8.5.2006

Prof. PhDr. Per Wittlich, CSc